

ȘTAMPILELE TEGULARE DE LA VOINEȘTI-MUSCEL (COMUNA LEREȘTI, JUD. ARGEȘ)

DE

MARIN I. BĂDESCU

Cercetări arheologice desfășurate mai bine de un deceniu ¹ la Voinești-Muscel au scos la lumină vestigii romane inedite : terme, un castru, ștampile tegulare și reidentificarea valului roman (Troianului), în nord-estul Cîmpulungului. Unele din aceste descoperiri au fost preluate și utilizate de I. Bogdan Cătănicu ² și D. Tudor ³.

În articolul de față, ne propunem să demonstrăm pe baza dovezilor arheologice de care dispunem, că alături de terme se afla și un castru. Ipoteza acestui castru necunoscut am avansat-o încă din 1974 ⁴ și am susținut-o în 1979 ⁵, pe baza a două ștampile tegulare pe care le prezentăm mai jos.

I. Fragment de cărămidă, 19 × 6 × 2,5 cm; cartuș dreptunghiular incomplet, în *tabula ansata*, lat de 4 cm. Litere înalte de 2 cm; lectura : *Leg(io) XI C(laudia) [P(ia) F(idelis)]?* (fig. 1). Se păstrează la punctul muzeistic al școlii generale „Voinești” — nr. inv. 31.

Cronologic se încadrează la începutul secolului al II-lea e.n. și este similară primelor tipuri de ștampile de la Drajna de Sus ⁶ și Tîrșor ⁷. Prin analogie cu aceste tipuri se poate presupune că ar mai fi fost și *Pia Fidelis*.

II. Cărămidă fragmentară, 12,5 × 10,5 × 2 cm; ștampilă în cartuș dreptunghiular, simplu, incomplet, lat de 2 cm. Litere în relief, înalte

¹ În toamna anului 1969, împreună cu inv. C. Becleanu și cu un grup de elevi ai școlii Voinești, am inițiat și desfășurat cercetări arheologice în punctul „Măllătoala” — Malul lui Cocos, Voinești (com. Lerești, jud. Argeș); cercetările au scos la lumină vestigii romane inedite.

Într-un raport trimis Institutului de arheologie București aduceam la cunoștință că: ... „Pe limes Transalutanus aproape de limita sa nordică au fost descoperite ruinele unei construcții romane: castru, castellum sau turn de apărare?”; în cel de al doilea raport (1972), adăugam: ... „Deși este prematur, s-ar putea presupune că această construcție ar fi servit drept terme...”.

² I. Bogdan Cătănicu, în *Actes du IXe Congrès international d'études sur les frontieres romaines*, București, Köln—Viena, 1974, p. 261, 262.

³ D. Tudor, *OR*⁴, București, 1978, p. 255, 309 și 320.

⁴ M. Bădescu, *Termele romane de la Voinești-Muscel*, comunicare prezentată în cadrul sesiunii anuale de comunicări științifice a Muzeului județean Argeș—Pitești, 21—22 decembrie 1974.

⁵ Idem, *Un nou castru pe limes Transalutanus la Voinești-Muscel*, comunicare prezentată în cadrul celei de a X-a sesiuni de comunicări științifice a Muzeului județean Argeș—Pitești, 12—13 mai 1979.

⁶ Gh. Ștefan, *Dacla*, 11—12, 1945—1947, p. 115—144.

⁷ Gh. Diaconu, *Tîrșor, Necropola din secolele III—IV e.n.*, București, 1965, p. 11; vezi și IDR, II, p. 235—236.

de 1,5 cm (excepție litera *o*, care e de 0,7 cm); lectură: *[Co]h(ors) (I) Com(magenorum)* (fig. 2). Se păstrează la același punct muzeistic, cu nr. inv. 32.

Datează tot de la începutul secolului al II-lea e.n. Este asemănătoare cu cel de-al doilea tip de ștampile descoperit la Drajna⁸. Aceste

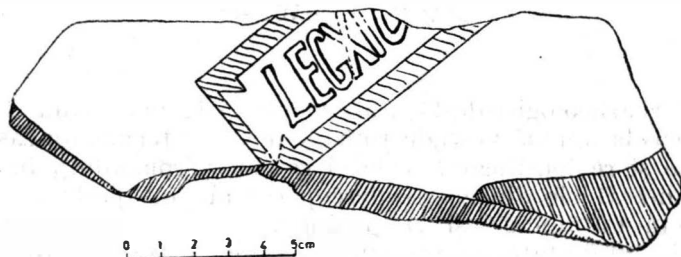

Fig. 1. Voinești-Muscel. Cărămidă cu ștampila *Leg(io) XI C(laudia) [P(ia) F(idelis)]*.

ștampile sînt dovezi care atestă, în mod cert, că termele și castrul de la Voinești-Muscel au fost construite de detașamente care aparțineau legiunii XI Claudia și cohorții I Flavia Commagenorum.

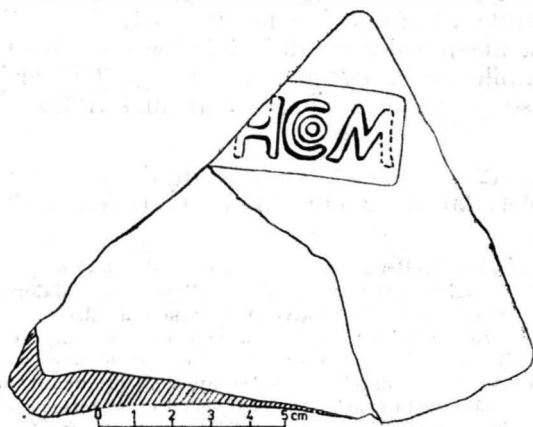

Fig. 2. Voinești-Muscel. Cărămidă cu ștampila *[Co]h(ors) (I) Com(magenorum)*.

Ștampile cu legiunea XI Claudia au fost descoperite pînă în prezent și la alte centre: Drajna de Sus⁹, Tirgșor¹⁰ (ambele în județul Prahova), iar mai recent și la Pietroasele¹¹ (jud. Buzău), toate în nordul Munteniei; și la castrulele din Oltenia: Buridava¹² (Stolniceni, municipiul Rîmnicu

⁸ Gh. Ștefan, *op. cit.*, p. 124; vezi și IDR, II, p. 235.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Gh. Diaconu, *op. cit.*

¹¹ Idem, *Castrul de la Pietroasa*, în vol. Al. Odobescu, *Opere IV*, București, 1976, p. 1 055—1 072; IDR, II, p. 236.

¹² D. Tudor, *OR*³, SE 395; IDR, II, p. 217.

Vilcea — jud. Vilcea), Romula¹³ (comuna Dobrosloveni, satul Reșca, jud. Olt) și Slăveni¹⁴ (comuna Gostavățu, jud. Olt).

Cohors I Commagenorum este atestată la Drajna de Sus¹⁵, Acidava (Enoșești, comuna Piatra Olt, jud. Olt), Romula¹⁶ și la Slăveni¹⁷.

Prezența acestor detașamente ale legiunii XI Claudia și cohorței I Flavia Commagenorum în fortificațiile amintite pune existența noului castru (recent confirmat¹⁸) în legătură cu cele din nordul Munteniei, cit și cu cele de pe Olt. Aceasta înseamnă că, pe timpul lui Traian, întregul teritoriu al Daciei dintre Carpați și Dunăre fusese prevăzut într-un sistem unitar de apărare.

Noul castru de la Voinești-Muscel se află situat la sud-vest de terme (cca 40 m), în același punct, Mălilătoaia, de pe Malul lui Cocoș; riul Tîrgului curge prin partea de vest, la o depărtare de cca 410 m. Castrul face parte din rîndul acelor amplasate pe virfuri de deal: un platou inclinat de la est la vest și de la nord la sud, ce domină împrejurimile și are o largă vedere spre toate direcțiile.

Față de principalele căi de acces se află la:

— cca 450 m NE de km 54 de pe drumul național 73 Cîmpulung-Brașov, punct denumit „Gardă” sau „Bariera-Voinești”, adevărată poartă de intrare în depresiunea Cîmpulungului-Muscel, dinspre est.

— cca 3 000 m NV de punctul de bifurcare a drumului național 73, care duce spre Brașov și Tîrgoviște.

Raportat la linia de fortificații transalutană, castrul se afla situat între Jidava, cca 11 km, și castelul de la Rucăr, cca 22 km. De acesta din urmă se leagă printr-o existență în timp: ambele datează de la începutul secolului al II-lea e.n. (din timpul lui Traian); dar se și deosebesc: castellum-ul de la Rucăr a fost construit de cohors II Flavia Bessorum, a avut o existență scurtă (a fost abandonat la sfîrșitul domniei lui Traian)¹⁹.

Castrul de la Voinești-Muscel, așa cum am mai arătat, a fost construit de detașamente aparținînd legiunii XI Claudia și cohorței I Commagenorum și probabil integrat ulterior în linia de fortificații transalutană. Ne bazăm ipoteza pe mai multe argumente:

— nu a rămas în afara valului (Troianului); acesta trecea pe la sud de castru, cca 1 km, situație asemănătoare cu a castrului de la Urlueni, comuna Birla — jud. Argeș²⁰;

— poziția strategică similară cu a celui de la Brețcu, despre care prof. Paul MacKendrick consemnează: „...Înțelegerea încheiată de Hadrian prin care tribul local al roxolanilor era plătit, de fapt, să renunțe la ostilități fac de aici înainte inutilă menținerea acestor castre. Pe de altă parte Angustia (acum Brețcu), castrul care păzea accesul prin pasul

¹³ D. Tudor, *OR*³, p. 340.

¹⁴ *Ibidem*, SE 443; IDR, II, p. 208.

¹⁵ Gh. Ștefan, *op. cit.*, p. 225; IDR, II, p. 235.

¹⁶ D. Tudor, *op. cit.*, p. 347.

¹⁷ *Ibidem*, p. 308.

¹⁸ M. Bădescu, *op. cit.*; vezi și D. Tudor, *OR*⁴, p. 309; C. C. Petolescu, M. Bădescu, T. Cloflan, „Secera și Clocanul”, nr. 6 540, din 8 august 1980.

¹⁹ D. Tudor, *op. cit.*; I. Bogdan Cătănelcu, *SCIVA*, 25, 1974, 2, p. 277—288.

²⁰ D. Tudor, *op. cit.*, p. 298.

Oituz în provincia Dacia, era important din punct de vedere strategic și nu se putea renunța la el”²¹.

Același lucru se poate spune și despre castrul de la Voinești-Muscel, care avea misiunea să asigure paza celei mai lesnicioase și importante căi de legătură dintre Muntenia și Transilvania prin pasul Bran, după abandonarea burgului de la Rucăr.

Cu castrul Jidava se afla, după opinia noastră, într-o strinsă legătură și nu ne îndoim de existența lor simultană și nu excludem prezența și chiar construcția acestui castru de detașamente ale aceleiași legiuni XI Claudia.

De fapt, o astfel de ipoteză o întilnim și la I. Bogdan Cătănicu care consideră că : . . . „Dintre castrele de pe linia de fortificații transalutănă, cel de la Jidava ar putea avea începutul deja în timpul lui Traian”²².

Nu vrem să exagerăm importanța recentelor descoperiri arheologice din nord-vestul Munteniei, însă prezența certă a unor unități militare ale legiunii XI Claudia și cohors I Commagenorum are, după opinia noastră, o mare valoare documentară. Tocmai lipsa unor astfel de dovezi a dat naștere la controverse în problema vestului Munteniei.

Acum, în lumina acestor noi descoperiri arheologice, sintem înclinați să credem că ne aflăm mult mai aproape de a da un răspuns, cu un grad mai mare de certitudine, la unele aspecte, neelucidate încă, cu privire la vestul Munteniei și împărtășim opiniile acelor istorici și arheologi care consideră că mai există aspecte care necesită noi interpretări și precizări²³.

Cercetarea vestigiilor romane de la Voinești-Muscel se află în fază incipientă și vor fi necesari ani de investigații. Dar, ceea ce deja a fost dat la lumină constituie prețioase dovezi care împing cu un pas înainte cunoașterea, atât de complexă, a vieții daco-romane, în zone de interferență cu lumea dacică rămasă în afara granițelor provinciei Daciei romane.

În concluzie, recente descoperiri arheologice din nord-vestul Munteniei (Voinești-Muscel) aduc date noi despre această zonă, adaugă încă un castru celor 14 descoperite pînă acum pe linia de fortificații transalutănă²⁴; numărul termelor se ridică acum la trei : Săpata de Jos²⁵, Voinești²⁶ și Rucăr²⁷, iar cel al ștampilelor tegulare s-a mărit, numărul acestora fiind pînă acum destul de sărac²⁸, și s-a confirmat existența noului castru și a termelor.

²¹ Paul MacKendrick, *Pietrele dacilor vorbesc*, București, 1978, p. 106.

²² I. Bogdan Cătănicu, *op. cit.*, p. 285.

²³ Em. Popescu, Eug. Popescu, *Studii și comunicări*, Pitești—Argeș, 1968, p. 77—78; vezi și *Materiale*, 9, 1970, p. 262.

²⁴ Gr. Tocilescu, *Mss Acad. R.S.R.*, col. 5 139, p. 14—21; vezi și D. Tudor, *op. cit.*, p. 258—309.

²⁵ *Ibidem*, p. 323.

²⁶ M. Bădescu, *comunicare*, 1974; vezi și D. Tudor, *op. cit.*, p. 320.

²⁷ I. B. Cătănicu, *op. cit.*, p. 277.

²⁸ IDR, II, p. 233—246.

ESTAMPILLES SUR BRIQUES DÉCOUVERTES À VOINEȘTI MUSCEL (COMM. DE LEREȘTI, DÉP. D'ARGÈȘ)

RÉSUMÉ

Le complexe archéologique (thermes et castrum) romain de Voinești-Muscel représente les plus récentes découvertes archéologiques de cette zone de la Grande Valachie — son caractère inédit, de même que sa position stratégique dans le cadre du système défensif romain en font un objectif archéologique de premier ordre. Son importance tient dans les implications qu'il aura sur toute la situation dans l'ouest de la Grande Valachie : — cette découverte apporte de nouvelles données sur cette zone ; — pour la première fois est attestée la présence d'unités militaires appartenant à la Légion XI Claudia et à la Cohorte I Flavia Comma-genorum ; — un nouveau castrum s'ajoute aux 14 castra découvertes jusqu'à présent ; — le nombre des thermes est passé à 3 ; — et, fait très important, ce nouveau complexe semble confirmer l'hypothèse récente d'une ligne de fortifications transalutaine.

EXPLICATION DES FIGURES

- Fig. 1. Voinești-Muscel. Brique à l'estampille *Leg(io) XI C(laudia) [P(ia) F(idells)]*.
 Fig. 2. Voinești-Muscel. Brique à l'estampille *[Co]h(ors) (I) Com(magenorum)*.

